

Ślady jakubowe w Pakości – o odkrywaniu dziedzictwa chrześcijańskiego

Wstęp

Drogi św. Jakuba to jedno z najbardziej rozpoznawalnych szlaków religijnych, turystycznych i kulturowych na całym świecie, szczególnie w Europie. Od kilkunastu lat naznaczane są również w różnych częściach Polski, szlaki jakubowe, które liczą obecnie przeszło 6 tys. km. Jeden z takich szlaków *Camino Polaco* przebiega przez obszar województwa kujawsko-pomorskiego¹. To między innymi obecność tej Drogi Jakubowej uwrażliwia nas na poszukiwanie kolejnych śladów i miejsc związanych ze św. Jakubem Większym w granicach przywołanego województwa. Odkrywanie tego dziedzictwa nie jest, i mamy nadzieję nie będzie, tylko pustą statyką, ale przede wszystkim odkrywaniem ogromnego dziedzictwa chrześcijańskiego na wskazanym terenie. I nie mamy wątpliwości, że nie chodzi tu tylko o historię, a więc o przeszłość. Nazywanie tego dziedzictwa może się stać dzisiaj iskrą inspiracji oraz impulsów, a może i przyczynkiem do odnowy duchowej konkretnego człowieka. Czyż nie z takim właśnie doświadczeniem ma wielu do czynienia, kiedy dotyka tego dziedzictwa jakubowego?

W niniejszym artykule chcemy przywołać kilka wybranych przejawów kultu św. Jakuba Większego w Polsce, odwołując się do wątków jakubowych w miejscowości Pakość. Miasteczko to położone jest w granicach województwa kujawsko-pomorskiego. Jest to więc kolejne miej-

¹ Zob.: T. Bielicki, P. Roszak, *U progu Camino. Przewodnik po kujawsko-pomorskim odcinku Szlaku św. Jakuba*, Toruń – Golub-Dobrzyń 2012; W. Rozynkowski, *Kościół św. Jakuba na Camino Polaco*, [w:] K. Mikulski, P. Oliński, W. Rozynkowski (red.), *Nowe Miasto Toruń. 750 lat od lokacji*, Toruń 2014, s. 383–397.

sce, w ramach tego województwa, w którym chcemy się odwoływać do św. Jakuba Większego i z jego perspektywy odczytywać jego tożsamość. A nie mamy wątpliwości, że jest to kolejne ważne miejsce, poza szlakiem *Camino Polaco*, które oczekuje na swoją jakubową interpretację. Pochylenie się nad rysem jakubowym miejscowości może zainspiruje lokalny samorząd, a przede wszystkim konkretne osoby, aby i Pakość znalazła się na wyznaczonym szlaku jakubowym.

Prezentując podjęte zagadnienie śladów jakubowych w Pakości dotykamy jednocześnie specyfiki badań nad przejawami kultu, a szerzej pamięci o św. Jakubie Apostole Większym na obszarze Polski. Warto o tym przypomnieć, gdyż cały czas uczymy się tych badań, które dodajmy chronologicznie dotyczą śladów jakubowych od okresu średniowiecza do czasów współczesnych².

Z historii Pakości

Pakość jest niewielkim miastem położonym nad rzeką Noteć w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie inowrocławskim. Miejscowość znajduje się na historycznym Szlaku Piastowskim. Pierwsze wzmianki w źródłach pisanych o niej spotykamy w XIII wieku. Prawa miejskie Pakość otrzymała od króla Kazimierza Wielkiego w 1359 roku. Obecnie miasto jest siedzibą gminy miejsko-wiejskiej, liczy około 6 tys. mieszkańców³.

Pakość jest ważnym ośrodkiem kultu religijnego w Polsce. Dzieje się to głównie za sprawą wybudowanej kalwarii, tzw. Kalwarii Pakoskiej. Jest to kompleks 25 kaplic wybudowanych w XVII i XVIII wieku. Początki Kalwarii Pakoskiej sięgają 1628 roku i są związane z ówczesnym proboszczem ks. Albertem Kęsickim. On też zapewne był inicjatorem sprowadzenia w 1631 roku do Pakości Zakonu Braci Mniejszych Reformatorów, który objął opiekę nad powstającą kalwarią. Oficjalne przejęcie opieki duszpasterskiej nad kalwarią miało miejsce w 1646 roku. Natomiast

² Zob. artykuły podsumowujące badania nad przejawami kultu oraz pamięci o św. Jakubie Większym w Polsce: W. Rozynkowski, *Przejawy kultu św. Jakuba Większego w Polsce – wybrane przykłady*, [w:] P. Roszak, F. Mróz, Ł. Mróz (red.), *Dziedzictwo religijne i kulturowe Drogi św. Jakuba – w 30. rocznicę uznania szlaku za pierwszy Europejski Szlak Kulturowy*, Kraków 2017, s. 121–150; tenże, *Manifestations of the cult of St. James the Greater in Poland: selected examples*, [w:] E. Alarcón, P. Roszak (red.), *The way of St. James: renewing insights*, Pamplona 2017, s. 81–106.

³ R. Kabaciński, *W czasach staropolskich (do roku 1772)*, [w:] W. Jastrzębski (red.), *Dzieje Pakości*, Warszawa-Poznań, 1978, s. 33 i nn.

w Niedzielę Palmową 1647 roku ks. A. Kęsicki przekazał klucze i przywiłeje zakonnikom⁴.

Św. Jakub, ale który?

Jak już zauważono w historiografii badań nad kultem św. Jakuba Większego, warto, a nawet trzeba, postawić pytanie, o którego z Jakubów chodzi. Dlaczego? Analizując najstarsze, szczególnie średniowieczne, źródła natrafiamy niejednokrotnie na trudność z rozróżnieniem, o którego z Jakubów może chodzić: Większego czy Mniejszego. W najstarszych bowiem źródłach powszechnie wymienia się ogólnie św. Jakuba.

Odniesmy się do przykładu patronatu nad najstarszą świątynią parafialną w Pakości. Powszechnie przyjmuje się, że od średniowiecza patronował jej św. Jakub Większy. Wezwanie kościoła zostało wymienione w dokumencie z 1358 roku. Czytamy w nim, że świątynia w Pakości była: *fundate ad honorem beati Iacobi apostoli*⁵. Jak widać w źródle spotykamy ogólne określenie, że świątynia pakoska była pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła. Powszechnie przyjmuje się, że od początku patronem był św. Jakub Większy. Brakuje jednak o tym bezpośrednich informacji źródłowych z okresu średniowiecza.

W liturgii

Możemy założyć, że najstarsze przejawy kultu interesującego nas świętego pojawiły się na obszarze dzisiejszej Polski, w tym także w Pakości, dzięki liturgii. Mamy tu na myśli przede wszystkim obecność św. Jakuba Większego w kalendarzu liturgicznym. W średniowieczu, jego obchody liturgiczne spotykamy powszechnie pod datą 25 lipca. Występuje on zarówno w kalendarzach liturgicznych poszczególnych diecezji i archidiecezji, np. gnieźnieńskiej, w granicach której spotykamy Pakość, jak i różnych wspólnot zakonnych⁶.

⁴ Zob.: E. Bilska-Wodecka, *Kalwarie europejskie. Analiza struktury, typów i genezy*, Kraków 2003; K. G. Paczkowski, *Kalwaria Pakoska, Historia – motywy powstania – celebracja*, Pakość 2008; *Kalwaria Pakoska. Przyrodniczo-historyczno-edukacyjne walory zespołu parkowego w Pakości*, Pakość–Toruń 2011; *Kalwaria Pakoska. Modlitewnik kalwaryjski*, oprac. K. G. Paczkowski, Pakość 2018.

⁵ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879, nr 1371.

⁶ H. Wąsowicz, *Kult św. Jakuba Apostoła w Polsce do połowy XVI wieku w świetle ksiąg liturgicznych*, [w:] R. Knapiński (red.), *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2002, s. 25–46; tenże, *Chronologia średniowieczna*, Lublin 2013, s. 142, 147.

Odwołując się do początków chrześcijaństwa w Polsce, możemy przyjąć, że kult św. Jakuba Większego pojawił się w granicach naszego państwa, myślimy tu głównie o Wielkopolsce, krótko po przyjęciu sakramentu chrztu przez księcia Mieszka I i grona osób z jego najbliższego otoczenia.

Kiedy pojawił się kult św. Jakuba Większego w Pakości? Nie mamy wątpliwości, że od początku istnienia miejscowości, czyli od XIII wieku. Dokładnie od momentu, kiedy sprawowano w powstającej miejscowości liturgię, kiedy pojawił się na stałe duchowny, kiedy erygowano parafię. Chociaż z oczywistych względów trudno to dokładnie umieścić w czasie, to jednak od XIII wieku, każdego roku, w dzień 25 lipca obchodzono w Pakości wspomnienie liturgiczne św. Jakuba Większego. Było to, na pewno w średniowieczu, jedno z najważniejszych wydarzeń liturgicznych oraz świąt mieszkańców Pakości, gdyż związane było z patronem głównego obiektu sakralnego.

Patron obiektów sakralnych

O świętych myślano przede wszystkim, jako o patronach. Jednym z aspektów tego zjawiska stał się ich patronat nad obiektami sakralnymi. Rzeczywistość ta została nazwana pojęciami: *patrocinium* lub *wezwanie*⁷. Zauważmy, że patronat świętych nie ogniskował się tylko na świątyni, ale przede wszystkim na wspólnocie, która się w niej gromadziła. Tak więc patron świątyni parafialnej był patronem całej wspólnoty parafialnej, a szerzej świętym orędownikiem wszystkich, którzy przebywali w miejscu, któremu on patronował.

Św. Jakub Większy patronował od średniowiecza różnym obiektom sakralnym, tzn. świątyniom: parafialnym, klasztornym, filialnym oraz szpitalnym. Poza tym był on także patronem kaplic oraz ołtarzy.

Według dostępnych nam badań w 1996 roku w Polsce 140 kościołów parafialnych nosiło wezwanie św. Jakuba Większego. Jest to jak widać znaczna liczba, dodajmy że ówczesnie liczba parafii w Polsce wynosiła – 9363, co stanowiło 1,5 % wszystkich wezwań⁸. Przywołane wartości nieznacznie zmieniły się w ostatnich latach. Z końcem 2005 roku w Polsce świątyń parafialnych pod wezwaniem św. Jakuba

⁷ Zob.: A. Witkowska, *Titulus ecclesiae. Wezwania współczesnych kościołów katedralnych w Polsce*, Warszawa 1999, s. 49–58.

⁸ A. Witkowska, *Wezwania św. Jakuba Większego Apostoła w diecezji krakowskiej w średniowieczu*, [w:] R. Knapieński (red.), *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie środkowo-wschodniej*, Lublin 2002, s. 111–112.

Apostoła Większego było 144. Na koniec 2009 roku liczba ta wzrosła do 147⁹.

W dotychczasowych badaniach nad kultem św. Jakuba Większego brakuje wyczerpujących studiów nad popularnością patrocinium jakubowego w poszczególnych okresach. Wiemy, że pojawiło się ono w granicach dzisiejszej Polski już w średniowieczu i możemy przyjąć, że to właśnie w tej epoce było najbardziej popularne. Zachowane do dzisiaj świątynie parafialne oddane pod opiekę św. Jakuba Większego w znacznym stopniu pochodzą właśnie z tego okresu. Jeżeli są one późniejsze, to należy postawić pytanie, czy pierwotny średniowieczny obiekt sakralny nie nosił przypadkiem wezwania jakubowego.

W granicach województwa kujawsko-pomorskiego spotykamy obecnie 17 świątyń parafialnych, w granicach sześciu diecezji, którym od wieków patronuje św. Jakub Większy. Chodzi tu o następujące miejscowości:

- diecezja bydgoska: Dąbrówka Nowa, Dziewierzewo, Wielowicz, Zambartowo,
- archidiecezja gnieźnieńska: Barcin, Mogilno,
- diecezja pelplińska: Niewieścín, Tuchola, Wielki Lubień,
- diecezja płocka: Płonne,
- diecezja toruńska: Bobrowo, Dąbrówka Królewska, Toruń, Wielkie Radowiska,
- diecezja włocławska: Chełmca Duża, Piotrków Kujawski, Siniarzewo¹⁰.

Świątynia oddana pod opiekę św. Jakuba Większego w Pakości posiada także średniowieczną genezę. Jak już odnotowano wezwanie jakubowe spotykamy w dokumencie z 1358¹¹. Świątynia, a szerzej parafia pakoska, może mieć jednak wcześniejszą, tj. już XIII-wieczną genezę¹².

⁹ I. Hodorowicz, F. Mróz, *Geograficzny zasięg kultu św. Jakuba Apostoła w Polsce*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Kult św. Jakuba Apostoła na szlakach pielgrzymkowych do Santiago de Compostela*, Kraków 2010, s. 72; A. M. Wyrwa, *Patrocinia kościołów św. Jakuba Apostoła Większego w granicach historycznej Wielkopolski*, [w:] A. M. Wyrwa (red.), *Camino de Santiago: szkice historyczne do peregrynacji i dziejów kultu św. Jakuba Apostoła Większego*, Lednica 2015, s. 126–127.

¹⁰ Zestawienie parafii sporządzone na podstawie dostępnych wykazów parafii w poszczególnych diecezjach. Zob. także: W. Rozyńkowski, *Kult św. Jakuba Większego w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach*, [w:] P. Roszak (red.), *Camino de Santiago – nie tylko droga. Historia i współczesność Szlaku św. Jakuba*, Toruń 2011, s. 217–250; tenże, *Św. Jakub Apostoł – patron kościołów w diecezji toruńskiej*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz (red.), *„Akt Europejski” bł. Jana Pawła II a renesans Drogi św. Jakuba*, Kraków 2012, s. 207–225.

¹¹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879, nr 1371.

¹² R. Kabaciński, *W czasach staropolskich*, s. 49–52.

Przykład pakoski każe nam być wyczulonym na poszukiwania obiektów jakubowych, których już obecnie nie ma. One także są dla nas cennym świadectwem dziedzictwa jakubowego w Polsce. W przypadku Pakości, odwołanie do świątyni, która już nie istnieje, pozwala nam zrozumieć, dlaczego w herbie miasta spotykamy św. Jakuba Większego. Do zagadnienia tego odwołam się jeszcze w dalszej części pracy.

Patron miejscowości

O tym, że św. Jakub Większy odgrywa wyjątkową rolę zarówno w historii, jak i w teraźniejszości Pakości świadczy fakt, że to właśnie jego postać znajduje się w wyjątkowym miejscu, a mianowicie w herbie miejscowości. Oznacza to, że św. Jakub Większy jest patronem wszystkich mieszkańców Pakości. On również jest postacią, która od wieków reprezentuje oraz niejako identyfikuje miasto Pakość i jego mieszkańców na zewnątrz.

Zauważmy, że św. Jakuba Większego nie spotykamy w Polsce często jako patrona miejscowości. Na obszarze dzisiejszej Polski patronat jakubowy był obecny historycznie oraz możemy go śledzić obecnie w następujących miejscowościach: Brzesko, Jakubów, Lębork, Morąg, Olsztyn, Opatowiec, Pakość, Pałecznica (patron gminy) oraz Sobótka¹³.

Geneza patronatu św. Jakuba Większego związana jest przede wszystkim z obiektami sakralnymi, które wzniesiono w tych miejscowościach, a którym patronował, i najczęściej patronuje do dnia dzisiejszego, interesujący nas święty. Nie inaczej jest w przypadku Pakości. Jak już wspomniano, na pewno w średniowieczu, św. Jakub Większy patronował głównej świątyni miasta, tzn. świątyni parafialnej¹⁴. On też, zanim pojawił się w herbie miejscowości, trafił najpierw na pieczęcie miejskie.

Pierwsza znana nam pieczęć miejska Pakości pochodzi z połowy XVI wieku, dokładnie z dokumentu wystawionego w 1554 roku. Jej pole wypełnia postać z laską pielgrzyma w lewej ręce. Takie przedstawienie pozwala nam na identyfikację tej postaci ze św. Jakubem Większym. Podobne przedstawienia spotykamy na pieczęciach z XVII i XVIII wieku. Na

¹³ Sz. Sulecki, *Wizerunki świętych na pieczęciach miast małopolskich w średniowieczu*, [w:] *Kult świętych w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2003, s. 107, 113-114; J. Chłosta, *Patroni warmińskich miast*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 2005, nr 3 (249), s. 425; J. Marecki, *Wyobrażenia hagiograficzne w polskich herbach miejskich*, [w:] J. Marecki, L. Rotter (red.), *Cnoty i wady. Społeczeństwo baroku po obu stronach Karpat*, Kraków 2007, s. 121-122; P. Gołdyn, *Symbolika religijna i kościelna w herbach miast polskich do końca XX wieku*, Warszawa 2008, s. 59-61; I. Hodorowicz, F. Mróz, *Geograficzny zasięg kultu*, s. 79.

¹⁴ R. Kabaciński, *W czasach staropolskich*, s. 49-52, 60-61.

dobrze zachowanym odcisku pieczęci datowanym na 1678 roku możemy nawet zobaczyć, że święty trzyma w prawej ręce przedmiot, być może jest to muszla. Możemy założyć, że św. Jakub pojawił się na pieczęciach miejskich już w XIV wieku, najpewniej krótko po nadaniu Pakości praw miejskich, czyli po 1359 roku¹⁵. Następnie, trudno wskazać jednak dokładnie, kiedy wizerunek świętego został znalazł się w herbie miejscowości.

W Pakości można spotkać dwie legendy nawiązujące do genezy obecności św. Jakuba Większego w herbie. Jedna związana jest z istniejącą rybacką osadą Rybitwy. Jej mieszkańcy trudniący się połowem ryb w Noteci mieli obrać św. Jakuba na patrona, gdyż był on rybakiem. Inna z tradycji głosi, że właściciel miasta Zygmunt Działyński pielgrzymując w 1660 roku do Ziemi Świętej miał sobie za patrona obrać właśnie św. Jakuba Większego i stąd jego obecność w herbie¹⁶.

W okresie zaborów w herbie Pakości spotykamy orła pruskiego. Na początku XX wieku, czyli jeszcze w okresie zaborów, władze miejskie powróciły do wizerunku św. Jakuba Większego, zmieniając nieco pierwotny wygląd herbu. Św. Jakubowi Więszemu usunięto z ręki muszlę, umieszczając księgę, poza tym nad jego głową umieszczono aureolę. Nad tarczą herbową umieszczono mur z trzema wieżami i bramą, w końcu do tarczy dodano jeszcze pięć gwiazd¹⁷. Taki wygląd herbu jest obecny do dnia dzisiejszego.

Na koniec dodajmy, że interesujące jest to, że św. Jakub Większy pozostał w herbie Pakości, mimo, że świątynia oddana pod jego patronat od końca średniowiecza posiadała coraz mniejsze znaczenie. Na pewno w XVI wieku, a być może już od końca XV wieku, była to już tylko świątynia filialna, a kościołem parafialnym była świątynia Nawiedzenia Matki Bożej. Wizytacje z XVII i XVIII wieku wspominają nie o kościele, ale o kaplicy św. Jakuba, która kiedyś była kościołem parafialnym¹⁸.

Pomimo więc upadku znaczenia świątyni, której patronował św. Jakub Większy, pamięć o tym świętym patronie trwała nadal. Wydaje się, że możemy w tym przypadku nawet mówić o pewnej tożsamości jakubowej, którą posiadali przez wieki mieszkańcy Pakości.

¹⁵ M. Adamczewski, *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2000, s. 203, 394.

¹⁶ Z. Wojciechowski, *Pakość. Miasto nad Notecią*, Pakość 2013, s. 40–41.

¹⁷ Tamże, s. 183–184; M. Gumowski, *Herby miast województwa bydgoskiego*, „Gazeta Kujawska”, 27–28 lipca 1968 roku, s. 6.

¹⁸ R. Kabaciński, *W czasach staropolskich*, s. 60–61.

W sztuce

Kolejnym miejscem, w którym możemy od średniowiecza szukać osoby św. Jakuba Większego są jego wyobrażenia w sztuce¹⁹. Zachowało się ich wiele. Tylko dla obszaru Pomorza Wschodniego można wskazać kilkadziesiąt przykładów gotyckich wyobrażeń świętojakubskich. Św. Jakuba Większego spotykamy w: przedstawieniach Dwunastu Apostołów, w kompozycjach grupowych, zwanych często *Sacra Conversazione*, w scenach ewangelicznych i apokryficznych oraz w przedstawieniach świętego, jako postaci indywidualnej oraz w cyklach obrazowych²⁰.

Okazuje się, że kilka śladów pamięci o św. Jakubie Większym w sztuce, spotykamy w Pakości. Wypada zacząć od świątyni oddanej pod patronat jakubowy. Niestety na tym etapie badań nie jesteśmy w stanie stwierdzić, jakie przedstawienia św. Jakuba Większego znajdowały się w kościele. Ponad wszelką wątpliwość patron ten posiadał we wnętrzu świątyni jakieś wyobrażenia. Niestety w 1766 roku świątynia była już w całkowitej ruinie i zapewne krótko po tej dacie została całkowicie rozebrana. Tak więc trudno nam coś bliższego powiedzieć o jej wyposażeniu²¹.

W miejscu, w którym stała świątynia św. Jakuba Większego wzniesiono w II połowie XVIII wieku na kolumnie figurę świętego patrona. Niestety nie przetrwała ona do naszych czasów, uległa zniszczeniu około 1900 roku. Na odnowionym postumencie umieszczono rzeźbę, Pietę, która uległa zniszczeniu na początku II wojny światowej²².

Z pracy ks. Karola Kiełczewskiego wiemy, że dla kościoła św. Jakuba został ofiarowany kielich, na którym znajdowała się inskrypcja: *Joannes Kotkowiczus de Pakosch donavit me Ecclesiae S. Jacobi in Pakosch*. Został on ufundowany prawdopodobnie w 1564 roku. Widoczny odnotowany rok ofiarowania miał niestety zostać spiłowany przy okazji odnowienia kielicha w 1868 roku²³.

Obecnie w Pakości możemy się odwołać do dwóch zabytków odnoszących nas do postaci św. Jakuba Większego. Pierwszy jest bardzo czytel-

¹⁹ O ikonografii św. Jakuba Większego w sztuce zob.: R. Knapiński, *Od Apostoła do Patrona Pielgrzymów. Ikonografia św. Jakuba w sztuce polskiej*, [w:] R. Knapiński (red.), *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie środkowo-wschodniej*, Lublin 2002, s. 241–267.

²⁰ J. Domasłowski, *Wyobrażenia św. Jakuba w gotyckiej sztuce Pomorza Wschodniego*, [w:] A. Sroka (red.), *Szpital i kościół św. Jakuba. 600 lat fundacji gildii szyprow w Gdańsku*, Toruń 2009, s. 48–101.

²¹ R. Kabaciński, *W czasach staropolskich*, s. 61.

²² Z. Wojciechowski, *Pakość. Miasto nad Notecią*, Pakość 2013, s. 40–41.

²³ [K.] Kiełczewski, *Z przeszłości Pakości. Na uczczenie trzechsetnej rocznicy założenia kalwarii 1628–1928*, Pakość 1928, s. 14, p. 11.

ny. Na placu przy budynku informacji turystycznej stoi drewniana figura świętego, autorstwa Stanisława Panfila, na której widnieje data powstania dzieła – 2012 rok. Kolejny zabytek jest już dyskusyjny. Wydaje się, że nad wejściem do kaplicy Grobu Pańskiego została umieszczona muszla, która także odwołuje nas do postaci św. Jakuba Większego. Ciekawe, że tylko jedna z 25 kaplic posiada taki element ozdobny.

Dzwony

Na osobną uwagę, pośród miejsc, w których spotykamy odniesienie do św. Jakuba, zasługują dzwony. Te wyjątkowe przedmioty, związane bardzo mocno z obiektami sakralnymi, stały się także wyrazem oddania czci świętem. Wyjątkowo sakralną funkcję dzwonu możemy dostrzegać już w samym sposobie jego włączenia do przestrzeni sacrum. Od średniowiecza był to specjalny obrzęd podobny do chrztu dziecka czy konsekracji świątyni. Każdy większy dzwon otrzymywał w średniowieczu imię, które podkreślało jego wyjątkowość pośród przedmiotów, które towarzyszyły człowiekowi. Przypomnijmy także, że w kręgu kultury chrześcijańskiej z imieniem wiązało się głębokie rozumienie sensu istnienia człowieka, a w omawianym przypadku rzeczy²⁴.

Możemy założyć, że dzwony noszące imię św. Jakub znajdowały się w wielu świątyniach oddanych pod opiekę temuż świętemu. Oczywiście dzwony nawiązujące do osoby św. Jakuba Większego mogły być obecne także i w innych obiektach sakralnych. Ponieważ dzwony przez wieki były łatwym łupem wojennym, a przy tym bardzo często ulegały uszkodzeniom, to tych najstarszych, średniowiecznych, zachowało się do naszych czasów niewiele. Możemy się jednak odwołać do kilku przykładów. Osobę św. Jakuba spotykamy w inskrypcji znajdującej się na dzwonie z kościoła parafialnego św. Jakuba z Nowego Miasta Torunia. Dzwon pochodził z XV wieku. Oto treść znajdującej się na nim inskrypcji: *hilf got maria berot vnde der liebe her sinte iokob*²⁵.

Ciekawa inskrypcja znajdowała się także na, niestety zaginionym podczas ostatniej wojny, dzwonie z kościoła w Bogatce (wieś położona na obszarze Żuław Gdańskich, niedaleko Pruszcza Gdańskiego). Dzwon pochodził z 1537 roku, a treść zamieszczonej na nim inskrypcji brzmiała:

²⁴ Por. H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 2000.

²⁵ K. M. Kowalski, *Inskrypcje na dzwonach gotyckich w Prusach. Studium z epigrafiki kampanologicznej*, Gdańsk 2006, s. 368.

*Jacobe lux Hispanie ab omni clade nos protage*²⁶. Jak widać spotykamy tu jednoznaczne odwołanie się do św. Jakuba Większego, który został nazwany światłem (ratunkiem) dla Hiszpanii. Jemu to oddawano pod opiekę wspólnotę gromadzącą się w świątyni w Bogatce.

Czy któryś z dzwonów znajdujących się w najstarszym kościele parafialnym w Pakości posiadał odwołanie do patrona świątyni, czyli do św. Jakuba Większego? Trudno jednoznacznie powiedzieć, gdyż nie znamy, jak do tej pory przekazów źródłowych, które by wskazywały na to. Mając jednak na uwadze regułę, że głównym patronom obiektów poświęcano właśnie dzwony, nie możemy tego wykluczyć, że i w Pakości mieliśmy do czynienia z takim dzwonem. Wiemy, że na początku XIX wieku pozostały po nieistniejącej już świątyni św. Jakuba dwa pęknięte dzwony. Około 1820 roku zostały one sprzedane²⁷. Być może któryś z nich nosił imię Jakub. Oczywiście to tylko przypuszczenie.

Zakończenie

Przywołane przejawy kultu oraz pamięci, to swoisty kwestionariusz badawczy, który można zastosować w badaniach nad św. Jakubem Większym na ziemiach polskich, w tym także w odniesieniu do samej Pakości. Jak widać geneza obecności św. Jakuba Większego w tej miejscowości sięga średniowiecza. Święty ten bardzo mocno wpisał się w tożsamość miejscowości, czego najlepszym przykładem jest jego obecność w herbie. Odwołując się do śladów jakubowych w Pakości odkrywamy jednocześnie bogate dziedzictwo chrześcijańskie zapisane w historii tej miejscowości.

²⁶ Tamże, s. 198, 353.

²⁷ [K.] Kiełczewski, *Z przeszłości Pakości*, s. 16; Z. Wojciechowski, *Pakość*, s. 40.

Reminiscences of St. James in Pakość – discovering Christian heritage

Summary

The article focuses on several examples of veneration and remembrance of St. James the Greater found in Pakość, a town situated on the Noteć river in Cuyavian-Pomeranian Voivodeship. Known today as one of sites of the Piasts Route, Pakość was first mentioned in historical sources from as early as the 13th century. In 1359 it received urban rights from the king of Poland, Casimir the Great. It is an important confessional centre for Polish Roman-Catholics, mostly because of the Pakość Calvary consisting of 25 chapels, erected in the 17th and 18th centuries.

There are only few reminiscences of veneration of St. James the Greater in Pakość, among them the most important one, which was the mediaeval parish church under invocation of St. James, unfortunately not preserved. Another one is an image of the Saint included in the municipal coat of arms.

*Dk. Waldemar Rozynekowski, prof. dr hab.
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń*

DUCHOWOŚĆ I PRZESTRZEŃ W KONTEKŚCIE
CAMINO DE SANTIAGO

SPIRITUALITY AND SPACE IN THE CONTEXT OF
CAMINO DE SANTIAGO

LA ESPIRITUALIDAD Y EL ESPACIO EN EL
CONTEXTO DEL CAMINO DE SANTIAGO

THE CONFRATERNITY OF ST. JAMES THE APOSTLE – DISTRICT OF MAŁOPOLSKA, WIĘCŁAWICE STARE

LA COFRADÍA DEL APÓSTOL SANTIAGO EN WIĘCŁAWICE STARE

SPIRITUALITY AND SPACE IN THE
CONTEXT OF CAMINO DE SANTIAGO

LA ESPIRITUALIDAD Y EL ESPACIO EN EL
CONTEXTO DEL CAMINO DE SANTIAGO

Eds. by/ Redacción:
Ks. PIOTR ROSZAK
FRANCISZEK MRÓZ
ŁUKASZ MRÓZ

WYDAWNICTWO «CZUWAJMY»
Kraków 2018

BRACTWO ŚW. JAKUBA APOSTOŁA W WIĘCŁAWICACH STARYCH

DUCHOWOŚĆ I PRZESTRZEŃ W KONTEKŚCIE CAMINO DE SANTIAGO

pod redakcją:
Ks. PIOTRA ROSZAKA
FRANCISZKA MROZA
ŁUKASZA MROZA

WYDAWNICTWO «CZUWAJMY»
Kraków 2018

© Copyright by Sanktuarium św. Jakuba Apostoła w Więclawicach Starych
Kraków 2018

Wydanie/druk publikacji zrealizowano przy wsparciu finansowym:

RECENZENCI

Ks. prof. dr hab. Jan Perszon
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Prof. Antón M. Pazos
Instituto de Estudios Gallegos Padre Sarmiento
Consejo Superior de Investigaciones Científicas
Santiago de Compostela

TŁUMACZENIA

LANGUAGE LINK Usługi Językowe Dorota Plutecka – Kraków

ZDJĘCIE NA OKŁADCE

Franciszek Mróz

ISBN 978-83-65771-04-9

Printed in Poland

Wydanie I, Kraków 2018

Opracowanie, przygotowanie do druku:
WYDAWNICTWO «CZUWAJMY»
Kraków
www.czuwajmy.com.pl wyd@czuwajmy.com.pl

Spis treści

Content

Espiritualidad de la peregrinación Jacobea	9
Duchowość pielgrzymowania Jakubowego	13
Spirituality of James' Pilgrimage	17
Wstęp	21
Introduction	23
Prólogo	25
ENRIQUE ALARCÓN	
Grób św. Jakuba: początki	29
Visitando la tumba de Santiago: los orígenes	39
BOGNA MATUSZEWSKA-SULIMA	
Duchowy wymiar Camino de Santiago w XXI wieku. Inicjatywy duszpasterskie	45
Spiritual dimension of the Camino de Santiago in the 21 st Century. Pastoral initiatives	57
ŁUKASZ STEFANIAK	
Droga ciszy w głośnym świecie. Camino miejscem odkrywania i porządkowania duchowości człowieka	61
The way of silence in a loud world. Camino is a place to discover and organizing the spirituality of man	72
BERENIKA SERZYŃSKA	
Abraham czy Odyseusz – odkrywanie istoty pielgrzymowania	73
Abraham and Odysseus – exploring the essence of pilgrimage	82

MAGDALENA GOIK	
Ciemna strona Drogi – o kryzysach duchowych w relacjach pielgrzymów pielgrzymujących do Santiago de Compostela	83
The dark side of the Way – spiritual crisis as told by pilgrims on their way to Santiago de Compostela	90
KAMILA PASŁAWSKA	
Duchowość Drogi, czyli... święty Ignacy, módl się za nami!	93
Spirituality of the Way, or... Saint Ignatius, pray for us!	104
WOJCIECH MRUK	
Margery Kempe – mistyczka i pątniczka	107
Margery Kempe – mystic and pilgrim	116
BARBARA KARPAŁA	
Muzyczne ślady średniowiecza na Camino de Santiago. Cz. 2. Głosy klasztorów w regionach La Rioja i Kastylii–León	119
Musical traces of the Middle Ages at the Camino de Santiago. Part 2. Voices of monasteries in the region of La Rioja and Castillia – León	126
Ks. JAKUB KUCHTA	
Postać świętego Jakuba Apostoła w wybranych przykładach polskiego przepowiadania	129
The Figure of St. James the Apostle in Selected Examples of the Polish Preaching	141
PIOTR SKIŻYŃSKI	
Camino i nawrócenie, ale jakie? Analiza teologiczna filmu „Droga życia (<i>The Way</i>)”	143
Camino and conversion, but what conversion? Theological analysis of movie „Droga życia (<i>The Way</i>)”	149
FRANCISZEK MRÓZ, ŁUKASZ MRÓZ	
Sanktuaria i ośrodki kultu św. Jakuba w sieci Camino de Santiago w Polsce	151
Sanctuaries and Cult Centres of St. James in the Network of Camino de Santiago in Poland	176
DK. WALDEMAR ROZYNKOWSKI	
Ślady jakubowe w Pakości – o odkrywaniu dziedzictwa chrześcijańskiego	179
Reminiscences of St. James in Pakość – discovering Christian heritage	189

WALDEMAR HASS

- O przedstawieniach „Męczeńskiej śmierci św. Jakuba Starszego Apostoła”
w sztuce (XV–XIX w.) – spojrzenie historyczno-teologiczne 191
- About the Presentations of the “Martyrdom of James the Greater Apostle”
in Art (15th to 19th century), a Historical and Theological Approach ... 201

PAWEŁ ŚLIWIŃSKI

- Dobrzyńsko-Kujawska Droga św. Jakuba – od koncepcji do realizacji 203
- Dobrzyń and Kuyavia Route of St. James – From the Concept
to Implementation 218

PAWEŁ PLICHTA

- Camino de Santiago w przestrzeni wirtualnej (wybrane aspekty
internetowych materiałów polskojęzycznych) 221
- Camino de Santiago in virtual space (selected aspects of online Polish
language materials) 246

FRANCISZEK MRÓZ

- Droga św. Jakuba w Polsce. Kalendarium wybranych wydarzeń:
wrzesień 2017 r. – sierpień 2018 r. 253
- The Route of St. James in Poland – the Calendar of Selected Events:
September 2017 – August 2018 268

BEATA WODECKA-REMISZEWSKA

- Camino de Santiago* – niezwykła Droga zwykłych Ludzi.
Humanistyczne spojrzenie na ideę camino na podstawie własnych
refleksji i doświadczeń camino oraz lektury tekstów poetyckich
i Modlitewnika Pielgrzyma 269
- Camino de Santiago – the unordinary Way of the ordinary People.
The humanistic view of camino idea based on author’s reflections
and camino experience as well as the poetry and pilgrim’s prayers 282

JOLANTA STEFANIAK, ŁUKASZ STEFANIAK

- Piesza pielgrzymka „Camino de Santiago 2027”.
Rok 2. Kalisz – Żytawa po Drogach Świętego Jakuba: Kaliskiej,
Ścinawskiej, Dolnośląskiej, Via Regia, Żytawskiej 283
- Walking pilgrimage „Camino de Santiago 2027”.
Year 2 Kalisz - Zittau on the Way of St. James: Kaliska, Ścinawska,
Dolnośląska, Via Regia, Żytawska 293

BARBARA KARPAŁA

- Ultreia znaczy naprzód 307

ANNA STECKIEWICZ

- Modlitwa stóp 313